

UJTE

UNIVERSAL JOURNAL OF THEOLOGY

e-ISSN: 2548-0952

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Haziran/June)

ROGER GARAUDY DÜŞÜNÇESİNDE İSLÂM İKTİSADININ KAPİTALİZM VE SOSYALİZM SİSTEMLERİYLE MUKAYESESİ

Comparison of Islamic Economics with Capitalism and Socialism Systems in the Thought of Roger Garaudy

FIRAT KARADAĞ

Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Din Felsefesi Anabilim Dalı

Phd Student, Atatürk University, Institute of Social Sciences, Philosophy and Religion Sciences,
Department of Philosophy of Religion, Erzurum/Türkiye

karadag-firat1993@hotmail.com <http://orcid/0009-0004-4107-8346>

RUHATTİN YAZOĞLU

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Mantık
Anabilim Dalı

Professor Dr, Atatürk University, Faculty of Theology Philosophy and Religion Sciences,
Department of Logici Erzurum/Türkiye

ryazoglu@atauni.edu.tr <http://orcid/0000-0002-1673-2607>

Makale Bilgisi - Article Information Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/
Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 29/03/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 24/06/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 30/06/2024

Atıf/Citation: Karadağ, Fırat – Yazoğlu, Ruhattin. "Roger Garaudy Düşüncesinde İslâm İktisadının Kapitalizm ve Sosyalizm Sistemleriyle Mukayesesi", *Universal Journal of Theology* 9/1 (2024): 70-94. Doi: 10.56108/ujte.1423003

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ujte>

ROGER GARAUDY DÜŞÜNÇESİNDE İSLÂM İKTİSADININ KAPİTALİZM VE SOSYALİZM SİSTEMLERİYLE MUKAYESESİ*

Fırat KARADAĞ

Ruhattin YAZOĞLU

Öz

Din ve iktisat hayatımızı en çok etkileyen ve insan davranışlarına yön veren en önemli kurumlardır. Sosyal hayatla sıkça etkileşim halinde olan din ve iktisat birbirini de sürekli etkilemektedir. Bu çalışmamızda İslâm dininin dünyevî hayatımızı etkileyen iktisadî yönü ve iktisatla ilişkisi mantıksal bir açıdan ele alınıp İslâm'ın iktisadî yapısının alt unsurlarına yer verilecek, sosyalizm ve kapitalizmle mukayesesi yapılacaktır. Çalışmamızda ilk önce iktisat kavramını inceledik. Daha sonra Roger Garaudy düşüncesinde mülk, servet ve zekat, riba (faiz), piyasa ve pazar konularını İslâm iktisadı açısından değerlendirdik. Bu konular incelenirken özellikle Batı ürünü olarak ortaya çıkıp Batı tarafından tüm dünyaya dayatılan kapitalist ekonomi anlayışının İslâm ekonomi anlayışıyla zıt taraflarını ortaya koymaya çalıştık. Genel bir çerçevede İslâm'ın ekonomiye bakışını incelediğimizde: İslâm'ın, iktisadî hayata ilişkin belirli ilkeler ortaya koymakla birlikte sabit, belirli bir ekonomik model önermediğini, hayatın her alanında olduğu gibi iktisadî davranışlarda da ahlakîliği ve toplumsal yararı hedeflediğini, iktisadî sistemde birey yerine toplumun ön planda tutulduğunu, servet biriktirmek yerine servetin topluma dağıtılmasının esas olarak kabul edildiğini gördük. Son olarak ekonomik sistemlerden liberalizme tepki olarak ortaya çıkan dünya iktisat hayatına en çok yön veren kapitalizm ve sosyalizm gibi ekonomik sistemleri inceleyip bir tarafta Batı ve Amerika'nın benimsediği kapitalizm, diğer tarafta Sovyet Rusya ve Doğu bloğunun benimsediği sosyalizmin karşısında İslâm'ın konumlandırılması sorununa yönelik olarak İslâm'ın bu iki sisteme bakışını Roger Garaudy'nin düşünceleri etrafında mukayeseli bir şekilde metin analizi yöntemini kullanarak ele aldık.

Anahtar Kelimeler: Din, İktisat, İslâm, Kapitalizm, Sosyalizm, Garaudy.

Comparison of Islamic Economics with Capitalism and Socialism Systems in the Thought of Roger Garaudy

Abstract

Religion and economics are the most important institutions that affect our lives and direct human behaviour. Religion and economics, which are in frequent interaction with social life, constantly affect each other. In this study, the economic aspect of the Islamic religion that affects our worldly life and its relationship with economics will be discussed from a logical point of view, the sub-elements of the economic structure of Islam will be included, and a comparison will be made with socialism and capitalism. In our study, we first examined the concept of economics. Then we evaluated the issues of property, wealth and zakat, riba (interest), market and market in terms of Islamic economics in Roger Garaudy's thought. While examining these issues, we tried to reveal the opposite sides of the capitalist economy understanding, which emerged as a Western product and imposed on the whole world by the West, with the Islamic understanding of economy. When we examine Islam's view of the economy in a general framework: We have seen that Islam does not propose a fixed, specific economic model, although it puts forward certain principles regarding economic life, that it aims at morality and social benefit in economic behaviours as in every field of life, that society

* Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Felsefesi Bilim Dalında yürütülen, "Roger Garaudy'de İslâm ve İktisat" isimli yüksek lisans seminer çalışmasının ilgili bölümlerinden üretilmiş olup, bazı eklemelerle makale formatına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

is prioritised in the economic system instead of the individual, and that the distribution of wealth to society instead of accumulating wealth is accepted as a basis. Finally, we examined the economic systems such as capitalism and socialism, which emerged as a reaction to liberalism, and which have shaped the world economic life the most, and discussed Islam's view of these two systems in a comparative way around Roger Garaudy's thoughts by using the textual analysis method for the problem of positioning Islam against capitalism adopted by the West and America on the one hand and socialism adopted by Soviet Russia and the Eastern bloc on the other.

Keywords: Religion, Economics, Islam, Capitalism, Socialism, Garaudy.

Giriş

İktisat bilimi bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışı sanayi kapitalizminin doğuşuyla eş zamanlılık arz etmektedir. Bununla birlikte İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren iktisadî olay, olgu ve sorunlar ile ilgili birçok müstakil kitap yazılmıştır. İslâm'ın doğduğu topraklarda söz konusu kitapların yazılmasını sağlayacak canlı bir sosyo-ekonomik ve kültürel ortam vardı. Söz konusu hareketli ortamın teşekkülünde ilk etkenin Kur'an olduğu söylenebilir. Çünkü Kur'an açıkça mü'minin izzetinden, çalışmanın öneminden, ayrıntılı bir şekilde miras hukuku ilkelerinden, Hak yolunda cihattan, zekât verme ve yardımlaşmanın öneminden söz eder.¹ Bunların tamamı insanı çalışıp kazanmaya, ahiret kadar dünya hayatına da önem vermeye teşvik edici hususlardır. Kur'an'ın gösterdiği ideal toplum, zayıf, fakirlik ve zillet içinde olan değil aksine çalışan ve üreten zinde bir toplumdur. Bu yüzden Kur'an'da çalışma doğrudan veya dolaylı olarak birçok ayette teşvik edilir; insanlığın rehberleri olan peygamberler sadece manevi bir önder değil aynı zamanda iş ahlâkının örnek temsilcileri olarak gösterilir. İkinci temel etken olarak İslâm'ın gelişip yayılma alanı bulunduğu Medine şehrini örnek gösterebiliriz. Garaudy'e göre Hz. Peygamber, Medine'de örnek bir toplum kurdu. Bu toplumun Allah'ın birliğine imanı, onun bütün kurumlarının ilham verici prensibi olmuştur. Nitekim, bu iman topluluğunun birliği, kişisel ve sosyal hayatın her alanında kendini göstermişti.² Özellikle de iktisadî hayatta bunun yansımaları açıkça görebilmekteyiz.

İslâm iktisadî konusunda literatürün ilk adımlarının atılması farklı İslâm coğrafyalarında kendisini göstermiştir. Seyyid Kutub (Mısır), Ebu'l-A'lâ el-Mevdudi (Pakistan) ve Malik Binnebi (Cezayir) gibi tanınan isimlerin ilgili literatürün ilk adımlarını atmış olmaları bu durumu göstermektedir. Bu

¹ Cengiz Kallek, *İslam İktisat Düşüncesi Tarihi, Harâc ve Emval Kitapları*, Klasik Yayınları, İstanbul 2004, 3.

² Roger Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, (çev.: Cemal Aydın), Pınar Yayınları, İstanbul 2007, 17.

saydığımız isimlerin yanı sıra 1960'lı yıllardan itibaren Necatullah Sıddiki, Bangladeşli Muhammed Abdul Mannan ve Ahmed Abdülaziz Neccar gibi isimler ise İslâm dünyasında iktisat eğitimi almış ve bu konu üzerinde çalışmalar yapmış bazı araştırmacılarıdır. Ülkemizde de 1960-70'li yıllarda İslâm iktisadına dair bazı eserlerin çevrilmiş olması bu alanda yapılan çalışmalara ivme kazandırmıştır. Bu çevirilere örnek olarak Muhammed Hamidullah'ın *Modern İktisat ve İslam*, Mevdudi'nin *İslamda İktisat Nizamı: İnsanlığın İktisadi Meselesi ve İslamda Çözüm Şekli* ve Mahmut Ebussuud'un *İslam İktisadının Esasları* isimli eserleri verilebilir. Bu dönemde Said Çekmeçil'in *İslam'da İktisat Anlayışımız*, Sezai Karakoç'un *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, Süleyman Karagülle'nin *İslâmîyet ve Ekonomik Doktrinler* gibi çalışmalar İslâm iktisadı konusunda önemli çalışmaların yapılmaya başladığının en önemli örnekleridir. Konumuz açısından baktığımızda Süleyman Karagülle'nin *İslâmîyet ve Ekonomik Doktrinler* isimli eserinde İslâm iktisat anlayışıyla kapitalizm ve sosyalizmi karşılaştırması açısından bu alanda yapılmış ilk Türkçe müstakil eser vasfı görmektedir.³

İslâm İktisadının kapitalizm ve sosyalizm sistemleriyle mukayesesi konusunu Roger Garaudy'nin görüşleri etrafında ele alan çalışmamız bu alanda konu bakımından yapılan ilk çalışma olmasa da Garaudy'nin görüşleri etrafında konuyu ele alması bakımından özgündür. Çünkü Garaudy ile ilgili şimdiye kadar yazılmış olan tezlerin veya makalelerin hiçbiri Garaudy'nin düşünceleri etrafında İslâm iktisadını kapitalizm ve sosyalizmle mukayese etmemiştir. Bu durum yaptığımız çalışmanın oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Bu literatür analizi sonrası aşağıda Garaudy'nin fikirleri etrafında konumuza tekrar geri döneceğiz.

Garaudy'e göre iktisadî alanda temel olarak "Tek sahip Allah'tır." ilkesi kullanılmıştır. Bu ilke sosyo-ekonomik hayata öylesine yansımış ki mülkün tek sahibi olarak Allah görülüp insanın mülk üzerinde mutlak tasarruf yetkisinin olmadığı benimsenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda Müslümanlar mülkü amacına uygun olarak kullanarak bireysel çıkarlar yerine toplumsal menfaatleri ön plana çıkarmışlardır.⁴ Bu tutumun Medine toplumunda sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunduğunu görmekteyiz. Özellikle sosyal adaletin sağlanması hiç şüphesiz iktisadî hayatı olumlu yönde etkilemiştir. Çünkü iktisadî alanda gelir dağılımının sağlanmasıyla alım gücü artacak ve bunun sonucunda piyasa ekonomisi önemli ölçüde canlanacaktır. Diğer bir

³ İsmail Cebeci, "İslâm İktisat Felsefesi ve Teorisi Literatürü: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 13, sy. 25-26, 2015, 141-142.

⁴ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 19.

etken olarak doğrudan Mekke'nin sosyo-ekonomik yapısı gösterilebilir. İslâm dininin ortaya çıktığı Mekke şehri, yoğun olarak dinî ve ticarî faaliyetlerin yapıldığı bir merkez görevi görüyordu. Çevre kabile ve toplulukları için Hac merkezi görevi olan Mekke'de parayla ilgili oldukça karmaşık işlemler yürütülmekteydi. İslâm öncesi Mekke'de var olan ticarî faaliyet İslâm'ın yayıldığı dönem boyunca da muazzam ölçülerde büyüyerek devam etmişti. Mekke'de ortaya çıkan İslâm, insanların ihtiyaçlarını dikkate alarak canlı bir şekilde dünyaya egemen olmak ve onu kendi amaçları doğrultusunda şekillendirmek istiyor ve bu dünyanın ahiret için bir hazırlık yeri olduğu gerekçesiyle hayatın iktisadî yönüne vurgu yapıyordu.⁵

Bir bilimin adı olan iktisadın İslâmî terminolojide ilginç bağlantıları bulunmaktadır. İktisadın ve onunla ilgili olan meslekin etimolojisine bakıldığında, bu ilişkinin kaynağı hakkında bir fikir edinilebilir. "İktisat, türemiş mastar olarak sözlükte, israf ve tefritten sakınmak, aşırılıktan uzak olmak, adl üzere olmak, engeli harcamak, vasat olmak gibi anlamlara gelmektedir; ortak payda dengeli, normal ve vasat olmaktadır. İktisadın türediği üçlü kök yapının (ka-sa-de) karşılıkları ise birine itimat etmek, güvenmek, adaletle hükmetmek, yürüyüşünde mutedil ve düzgün olmaktadır. Kök anlamların dinî kavramlarla doğrudan yakınlığı kolaylıkla görülebilir. Zira kasdın Kur'an'daki kullanımlarından biri orta (Nahl 16) ve doğru (Lokman 31); iktisadın ismi faili muktesit ise orta yolu izleyen anlamındadır. Arapça'da tasarruf yapan kimseye yine muktesit; modern anlamdaki ekonomiste ise iktisadî denir."⁶

İnsan hayatını en çok şekillendiren ve etkileyen iki önemli kurum din ve ekonomidir. Bu iki kavram o kadar önemlidir ki insanın bu kurumlara yönelik sorumlulukları pek çok kez Kur'an'da ifade edilmiştir. Garaudy'e göre Kur'an'da seksen iki defa namaz ve zekât birlikte ifade edilmiştir. Bu bize insan-insan ilişkisinin insan-Allah ilişkisi kadar önemsendiğini gösterir.⁷ Böylelikle dinin önemli bir alanını oluşturan ibadetlerle sosyo-ekonomik alanın İslâm'da birlikte ele alınması Allah'a karşı sorumluluklarla toplumsal hayata dair sorumlulukların birlikte yürütülmesi gerektiğini bizlere göstermektedir.

Ekonomi ve din kavramlarının birlikte kullanılması kişilere uyumsuz görünebilmektedir. Çünkü kavramlardan biri 'ebedi olan âlem için' çalışmayı

⁵ Kallek, *İslam İktisat Düşüncesi Tarihi, Harâc ve Emval Kitapları*, 5.

⁶ Sabri Fehmi Ülgener, *Zihniyet ve Din, İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı*, Derin Yayınları, İstanbul 2006, 42.

⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 16.

önemserken diğer kavram hırslı olmayı, daha fazla kazanmayı ve insanın kendi çıkarı için çalışmasını, kısaca tamamen 'yaşanan an' için çalışmayı önceleyen bir olgudur. Fakat yukarıda da gördüğümüz gibi uygulamada böyle olmamaktadır. İslâm dünya-ahiret dengesini ortaya koyan bir dindir. Yani bir Müslüman dünya hayatındaki maddî âlemlerle ilgili işlerini sürdürürken her an Allah'ın rızasını kazanma arzusu içinde olmalıdır. Ekonomik alanda mülkün mutlak sahibi olan Allah'ın rızasını kazanmak ancak mülkün İslâmî esaslarla tasarrufu ile mümkün olacaktır. Mülkün tasarrufu, servetin biriktirilmesi, riba, pazar anlayışı gibi konuları İslâmî açıdan bilmek günümüz ekonomik sistemine hâkim olan kapitalizm ve sosyalizm anlayışlarının İslâm ekonomisinde yeri olmadığını anlamamızı sağlayacaktır. Liberalizme tepki olarak ortaya çıkmış olan kapitalizm ve sosyalizm sistemleri iktisadî hayatta İslâm ekonomisiyle taban tabana birçok konuda zıttır. Kısaca söylemek gerekirse dünya ekonomisine egemen olan iktisadî sistemlerden kapitalizm ve sosyalizmi iyi bir şekilde anlayabilmek için aşağıda anlattığımız şekilde ilk önce iktisat kavramını ve bu kavramın dinle özellikle de İslâm ile olan ilişkisini iyi bir şekilde analiz etmek gerekir.

İktisat Kavramı

İktisadî bir terim olarak ihtiyaç, tatmin edildiğinde haz ve doyum, tatmin edilmediğinde acı ve üzüntü veren durumlardır. İhtiyaçlar hayatın idame edilmesi için gerekli olan "zorunlu ihtiyaçlar" ve hayatın devamı için gerekli olmayan "zorunlu olmayan ihtiyaçlar" olmak üzere ikiye ayrılır. İktisat bilimine göre insan ihtiyaçları sınırsızdır.⁸ Fakat insanın ihtiyaçları doğal çevrede istenen yerde, istenen miktarda ve istenen kalitede kullanıma doğrudan hazır halde değildir. İnsan, ihtiyaçlarını tek başına karşılayamadığı ve karşılaşılan ortak sorunları diğer insanlarla birlikte çözebildiği için diğer insanlarla birlikte yaşamak zorunda olan bir varlıktır.⁹ Hiç şüphe yok ki, ihtiyaç kavramı, insan toplumlarının şekillenişinde temel faktörlerden bir tanesidir. Tarih, ihtiyaç kalemlerinin etrafında şekillenmiştir, hatta tarihi yapan ihtiyaçlardır bile denilebilir. Sınırsız ve çeşitli insan ihtiyaçları olmasına karşın dünyada bu ihtiyaçlara karşılık verebilecek kaynaklar ise sınırlıdır.¹⁰ İktisat, insanların sınırlı kaynakların tahsisi konusundaki tercihlerini inceleyen bilim olarak tanımlanabilir.¹¹

⁸ Yüksel Bilgili, *Mikro İktisat*, 4t Yayınevi, İstanbul, 2017, 35.

⁹ Arif Ersoy, "İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fitri İktisat ve İktisadi Yapısı", *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2015/1, 37-64.

¹⁰ Bilgili, *Mikro İktisat*, 25.

¹¹ Walter J. Wessels, *İktisat*, (Çev.: Ünal Çağlar), Alfa Kitapevi, İstanbul 2002, 1.

Yukarıda gördüğümüz üzere iktisat insanı sınırsız ihtiyaçları olan bir varlık olarak nitelendirmekte ve bu varlığın açgözlülüğünü sınırlı kaynaklarla gidermeye çalışmaktadır. Aşağıda göreceğimiz üzere Garaudy anlayışında iktisat, tek başına bireyin ihtiyaçlarından ziyade toplumun ihtiyaçlarını gözetmektedir.

Garaudy'e göre İslâm ekonomisinde önemli olan hedeflerdir. Pazar ise bu hedeflere erişmek için sadece bir vasıta görevi görmektedir. Yegâne hedef ise sosyal transferleri aksatmadan yapıp yürütme ve toplumsal hareketliliğe katkı sağlamaktır.¹² Gördüğümüz üzere İslâm, bireyin ihtiyaçlarından ziyade toplumun ihtiyaçlarının giderilmesi konusunu önemsemektedir. Çünkü bireysel faydadan ziyade toplumsal fayda daha gerekli ve önemlidir.

Garaudy'e göre dinin bir farzı olarak sadece kazançtan veya gelirden değil, elde bulunan meblağdan, yani sermayeden de alınan ve İslâm'ın beş şartından biri olan zekât, sosyal transferleri sürekli olarak yapıp yürütme ve toplumsal hareketliliği sağlama aracıdır. Fransa gibi bazı Batı ülkelerinde ancak 20. yüzyıl ortalarında, asırlık bir sınıf mücadelesi sonrasında kavuşulan sosyal güvenliğin bu ilk şekli, İslâm'da dinin bir emri olarak tam on dört yüzyıl öncesinde gerçekleştirilmişti.¹³ Tüm bu konulardan sonra göreceğimiz ki Garaudy'nin iktisat anlayışı aşağıda anlattığımız üzere Batı iktisadıyla taban tabana zıttır.

Garaudy'e Göre İslâm İktisadının Temel Parametreleri

Sınırsız ve çeşitli insan ihtiyaçları olmasına karşın dünyada bu ihtiyaçlara karşılık verebilecek kaynaklar ise sınırlıdır. İktisat, sınırlı kaynakların sınırsız ihtiyaçlara uyarlanması şeklinde tanımlanabilir.¹⁴ İktisat ilmi temelde kaynakların sınırlı olduğunu iddia ederek buna çözümler üretmeye çalışır. İslâm iktisadı ise kâinatın insan için yaratıldığını ve yeryüzünün insanların ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklarla donatıldığını kabul eder. İslâm iktisadında verimli ve adil kullanıldığı takdirde dünya kaynaklarının insanın ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğu savunulur. Beşerî ihtiyaçların sınırsız olduğu kabul edilmez. Dünya kaynaklarının israf edilmeden verimli bir şekilde kullanılması gerektiğine inanılır.

Garaudy'e göre İslâm iktisadı, toplum merkezli bir iktisadî yapının oluşmasını sağlayan ilkeleri içerir. "Tek hükmeden Allah'tır." anlayışı

¹² Roger Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, (Çev.: Cemal Aydın), Timaş Yayınları, İstanbul 2018, 90.

¹³ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 90.

¹⁴ Bilgili, *Mikro İktisat*, 25.

doğrultusunda gelişen İslâm iktisadına göre göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Mülkün mutlak sahibi insan değildir. İnsan sadece bu dünya hayatında mülkün idaresini Allah adına işleten bir halifedir. Servetin mutlak sahibi olmayan insan servetini üst üste biriktirmek yerine Allah'ın emri doğrultusunda topluma dengeli bir şekilde dağıtmakla mükelleftir.¹⁵

Bencilliğin ön plana çıktığı, yardımlaşma ve dayanışma bilincinin eksik olduğu toplumlar, İslâm sayesinde yeniden şekillendi. Hz. Peygamber, Medine'de yepyeni bir toplum modeli oluşturdu. Bu toplum, ne ırk, ne kan, ne mal ne de pazar ilişkileri temeline kurulmuştur. Tek kelimeyle bu toplum, iman temeline dayandırılmıştır. Böyle bir toplum herkese açıktır. Katılmak isteyen hiçbir kimsenin malına, ırkına, kimliğine bakılmaz.¹⁶

Tüm Müslümanları ortak bir paydada bir arada tutan İslâmiyet, bu birlik ve beraberliğin ekonomik hayata yansımaları için çok önemli bir formül olarak zekâtı ortaya koymuştur. İnsanlar, toplum içinde varlıklarını sürdürmek zorunda olduklarından iktisadî ve sosyal ihtiyaçlarını topluluk içinde diğer insanlarla işbölümü ve işbirliği yaparak karşılamaktadırlar. Bu nedenle elde ettikleri değerleri tek başına kendileri oluşturamamaktadırlar. Toplumun diğer bireyleriyle ortaklaşa gayret sarf ederek değer oluşturmaktadırlar. Sosyal ilişkilerin dengeli bir şekilde sürdürülmesi ve sosyal barışın sürekli olması, değerlerin oluşmasında aktif rol oynayanların katlandıkları külfetle orantılı olarak hâsıladan pay almalarına bağlıdır. Katlanılan külfetle orantılı olmayan nimet paylaşılması gönüllü işbirliğini engeller ve sosyal hayatta baskı ve zorlamanın egemen olmasına ortam hazırlar. Dinî bir görev olarak, servetin toplum içinde aktarılmasını sağlayan zekât, sosyal barışa katkıda bulunarak bu tür sorunları bertaraf etmektedir. Buradan hareketle İslâm iktisat sisteminin esaslarını şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Mülk Sadece Allah'ındır

Roger Garaudy'e göre Hz. Peygamber tarafından oluşturulan Medine toplumunda mülkiyet anlayışı Roma anlayışından farklıdır. Roma hukukunda mülkiyet sahibi mülkiyetini dilediği gibi kullanabilir. Yani mülk sahibi mülkünü iyiye ve kötüye kullanma konusunda mutlak bir özgürlüğe sahiptir. Bu hukuk anlayışı mülkiyet sahibine gerçek bir ilâhî hak tanır.¹⁷ Böylelikle mülkiyet sahibi sahip olduğu şeylerden cezalandırılmayacağını ve sorumlu tutulmayacağını bildiği için servetinden toplumu mahrum bırakabilir ve

¹⁵ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 19.

¹⁶ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 21.

¹⁷ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 87.

servetini sınırsızca yığabilir.

İslâmî anlayış bu sisteme kesinlikle karşıdır. Garaudy'e göre mülkiyet İslâmiyet'te Allah'a dayandırıldığı için İslâm iktisadında-hukukunda mülk ne bireyin ne de devletindir. Mülk sahibi kişiler de olsa devlet de olsa mülkü dilediği gibi kullanmaz. Mülk sahibi servetinin hesabını topluma vermek zorundadır. Çünkü mülkün mutlak sahibi değildir. Sadece mülkü Allah adına kullanan vekildir.¹⁸

Mutlak mülk sahibi Allah'tır. O'nun yeryüzünde halifesi olan insan, bu mülkü Allah yolunda evirip çevirmekle yükümlüdür. İlâhî kanuna göre ödevler haklardan önce gelir. Mümin dünyada hayatın bütün nimetlerinden yararlanabilir. Fakat bu zenginlikten yararlanma daima ilâhî gayesine yönelik olarak düzenlenir. Her şeyden önce "Mülk yalnızca Allah'ındır." ilkesinden doğan bir takım zorlayıcı kurallarla mülkün idaresi sınırlandırılmıştır. İnsan kendisine verilen bu emanetten sorumlu tutulmuştur. İnsan servetini istediği gibi kullanamaz. Yani onu keyfine göre tahrip edemez, israf edemez, mülkü boş bırakamaz. Çünkü bu gibi tutumlar topluma zarar verici tutumlardır.¹⁹

Özel mülkiyete bakacak olursak, İslâmiyet'te özel mülkiyet kavramının varlığı genel kabul görmüş olmakla birlikte hâlâ çok tartışmalı bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Servetin en iyi şekilde topluma dağılımını isteyen İslâm, aynı zamanda çalışarak, miras veya hibe yoluyla edinilen özel mülkiyet hakkını kabul etmektedir.²⁰

Çeşitli İslâm düşünürleri özel mülkiyet hakkında eserler vermişlerdir. Örneğin en büyük sosyologlardan İbn Haldun özel mülkiyeti devletin temeli olarak görür. O, özel mülklerin devlet faydasına dahi olsa, müsadere edilmesini hoş karşılamaz. İbn Haldun'a göre özel mülkiyeti korumayan bir devlette servet birikimi olmaz ve ticari hayat durgunlaşır. Gelirleri azalan devlet cemiyete vermeleri gereken hizmetleri veremez hale gelir. Ardından devlet ve en sonunda medeniyet çöker.²¹

2. Servet ve Zekât

Roger Garaudy'e göre İslâm'da servet biriktirmek değil serveti en iyi şekilde topluma dağıtmak esas olandır.²² Mülkü üst üste yığıp biriktirenler

¹⁸ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 88.

¹⁹ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 89.

²⁰ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 124.

²¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, (Çev.: Zakir Kadirî Ugan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, I. Cilt, 540-541.

²² Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 124.

Kur'an'da kınanmıştır. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar (Tevbe 34), cimrilik edip kendini müstağni sayanlar (Leyl 8), yetime ikramda bulunmayan ve yoksulu yedirmeyenler (Fecr 20) Kur'an'da uyarılmaktadır.

Kur'an ayetleri, zenginliğin üst üste katlanmasını ve servetlerin eşitsizliğini engellemeyi hedef alır. Batı ekonomisinde servet ve servetin biriktirilmesi en temel problem ve gaye iken İslâm ekonomisinde servetin dağılımı ve servet sahiplerinin servetlerini dağıtımını en temel problem ve gayedir. Servetin dağıtımını ve servetin temizlenmesi problemlerine Allah, zekâtı çözüm olarak Müslümanlara bildirmiştir.

Sözlükte “artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü”²³ anlamlarına gelen zekât, dini bir terim olarak, belirli bir malın bir kısmının Allah rızası için muayyen kişilere verilmesi demektir.²⁴ Roger Garaudy'e göre zekât, ekonomik hayatı manevi hayatla bütünleştirir. Zekât sayesinde sosyal yardımlaşma olgusu toplumsal hayata yansır. Sosyal adalet ve dağıtım bu şekilde sağlanmış olur. Zekât serveti temizler ve Kur'an'ın kınadığı üst üste yığılmayı engeller.²⁵ Kur'an'da namaz farzı ile zekât farzı çoğu ayette birlikte anılır. Bu iki farzın birlikte zikredilmesi, Allah'a karşı görevlerin topluma karşı görevlerden ayrılmaz olduklarını gösterir.

Dinî bir görev olarak, servetin tolum içinde aktarılması demek olan zekât farzası ve Allah yolunda ve onun hizmetinde çalışma yapmadan her türlü servet artışı demek olan ribâ yasağı başta olmak üzere, Kur'an'ın bütün buyrukları, servetin toplumun bir kutbunda yığılması ve öbür kutbun sefaletle terkedilmesini önleme amacı güder. Allah Kur'an'da, paranın siyasî bir hiyerarşi kuracağı her tür sosyal düzeni reddeder.²⁶

Garaudy'e göre ilk dönemlerin hukuku, zekât konusunda üretim araçlarını zekât dışı bırakır ve zekât oranını yüzde 2,5 olarak belirler. Bu kural uygulandığında, kırk sene içinde (bir nesilde) özel bir mülkiyet tamamıyla ortadan kalkar ve zekâtle oluşturulan sosyal fon, toplumdaki ihtiyaç sahiplerine ve çaresizlerin yardımına ayrılmış olduğu için bu mülkiyet bütünüyle topluma geri döner. O halde hiç kimse, sadece ailesinin mirasıyla geçinerek aylak bir hayat süremez.²⁷ Zekât tüm bu yönleriyle servetin topluma

²³ İsmail Karagöz ve diğerleri, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, 711.

²⁴ Karagöz ve diğerleri, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 711.

²⁵ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 28

²⁶ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 20.

²⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 125.

dağıtımını noktasında önemli bir görev üstlenmekte ve sosyal adalet anlayışına büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır.

3. Riba (Faiz)

İktisatta alınan borca karşılık fazladan bir ödeme söz konusu olduğunda bu durum “faiz” olarak ifade edilirken, İslâm dininde ise bu durum “riba” olarak ifade edilmektedir. İktisatta faiz kavramının farklı tanımları mevcuttur. Faiz, alınan sermayenin karşılığında ödenen bedel veya sermayenin kirası demektir. Bir başka tanıma göre ise faiz “ödünç alınmış paranın kirası” olarak belirtilmektedir. Birey anlamında ise bugünün harcamasını geleceğe aktarma olarak da ifade edilebilir.²⁸

Kur’an’da “riba” olarak verilen bu kavram sözlük anlamı olarak “artma, çoğalma, şişme” demektir. Arapçada “riba”, Türkçedeki “faiz” anlamında kullanıldığı gibi, bir hukuk terimi olarak ise değiş-tokuş sözleşmelerinde taraflardan birinin hakkı kabul edilen ve sözleşme esnasında şart koşulan “karşılıksız fazlalık” anlamında kullanılmaktadır. Yani riba sadece parasal işlemlerdeki artmaları, çoğalmaları, şişmeleri değil; mal takası işlemlerindeki artmaları, çoğalmaları, şişmeleri de ifade etmektedir. Borç mukabilinde alınan önceden belirlenmiş bir fazlalığı, anaparada meydana gelen artışı ifade etmektedir.

İnsanoğlunun iktisadi faaliyete giriştiği ilk dönemlerden bu yana kullanılan faiz, insanlar arası kardeşlik duygusunu yok ettiği için bütün dinler tarafından yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklanışlar çeşitli zaman aralıklarında ortadan kalkmıştır. Garaudy’e göre özellikle 17. yüzyıl itibarı ile Hristiyan dünya, kapitalizme yol vermek için faiz yasağından geri adım attı. Hristiyan dünya kapitalizmin ilerleyişinden nasibini almış ve faize cevaz verir konuma gelmiştir.²⁹ Önceki başlıkta gördüğümüz üzere İslâm, servetin biriktirilmesinden ziyade topluma dağıtımını benimsemektedir. O halde servetin dağıtımından ziyade haksız bir şekilde çoğalmasına katkıda bulunan faiz, İslâm iktisadı anlayışıyla taban tabana zıttır.

Garaudy’e göre ödevler haklardan önce gelir. Mümin bu hayatta sevinç, ahenk, güç veren ve sonuç itibarıyla, insanı Allah’ın halifesi görevini yapmaya daha yeterli hale getiren, hayatın bütün nimetlerinden yararlanabilir. Fakat bu

²⁸ Kahraman Kalyoncu, Hatice Tuncer, “Din-İktisat İlişkisi: Riba, Rehin ve Ekonomik İşlem Kavramları Üzerine Bir Deneme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 6, sy. 6, 2017, 167.

²⁹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 125.

zenginliklerden yararlanma daima ilâhî gayesine yönelik olarak düzenlenir.³⁰ Garaudy'e göre her şeyden önce, Allah'a ait olan bu mülkiyetin idaresi, "mülk yalnızca Allah'ındır." ilkesinden doğan birtakım zorlayıcı kurullarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca da insan, kendisine teslim edilmiş olan bu emanetten sorumludur.³¹ Mülkün mutlak sahibi insan olmadığından mülkü dilediği gibi kullanamaz. Diğer konularda olduğu gibi faiz konusunda da mülkün mutlak hakimi yasakları koymuştur.³²

Haksız kazancın simgesi haline gelen faiz, birçok ayet ve hadisle net bir ifade ile yasaklanmıştır. Aydınlatıcı olması açısından bu konuyla ilgili ayetlere örnek verecek olursak:

"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların 'Alım-satım tıpkı faiz gibidir.' demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisininidir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar." (Bakara 275-276)

"Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz." (Bakara 279)

"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır." (Rum 39)

Kur'an'da yasaklanan riba, Cahiliye Dönemi'nde sıklıkla görülen ve borçluyu belirlenen süre zarfında aldığı ana para ile birlikte faizini de ödeme noktasında zor duruma düşüren bir şeydir. Burada borcun katlanması şeklinde uygulanan ribanın tefecilik boyutunda olduğu bazı düşünürlerce vurgulanmıştır. Roger Garaudy'e göre ribanın fahiş faiz ile tercümesi hiç şüphesiz yanlıştır. Çünkü fahiş faiz sadece bir aşırılığı belirtir. Bir uygulamayı belirlemez, sadece bu uygulamanın oranını gösterir.³³ Kur'an'da geçen: "Kat

³⁰ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 124.

³¹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 126.

³² Roger Garaudy, *İslam Dünyasının Yükseliş ve Çöküşleri*, (çev.: Cemal Aydın), Timaş Yayınları, İstanbul 2018, 166.

³³ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 127.

kat faiz 'riba' yemeyin"³⁴ ifadesine bakarak riba kelimesi fahiş faiz olarak tercüme edilebilir. Fakat sadece bu ayet üzerinden hareketle ribanın sadece kat kat faiz olduğunu iddia edip diğer faiz türlerini meşrulaştırmaya çalışmak yanlıştır.³⁵ Bilakis Kur'an başka bir ayetinde genel bir uygulamadan bahsetmektedir: "Yasaklandıkları halde riba alanlar, insanların mallarını haksız yere yiyenler." (Nisa 161) Bu ayette 'haksız yere' ifadesi çok geniş bir tarzda yorumlanabilir. Başka bir ayette: "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir." (Nisa 29) Bu ayette bahsi geçen "ancak karşılıklı rıza ile yapılan bir ticaret" ifadesi faizin kapsamını genişleterek rızasız yapılan birçok eylemin de faiz kapsamına gireceğini göstermiştir.

İslâm iktisadının temelini oluşturan "Mülk Allah'ındır." ifadesinden hareket edecek olursak insan halife sıfatıyla bu mülkten sorumlu bir yöneticiyse insanoğlu Allah'ın iradesini ve toplumun çıkarlarını bir yana bırakarak, Allah'ın mülkünü sırf kendi menfaati için kullanmak gibi bir haksızlığı işleyemez. Allah'ın mülkünü gasbedemez. Demek ki riba, Allah yolunda çalışmadan artan veya başkasını sömürmek yoluyla toplumun zararına rağmen çoğalan her çeşit zenginliktir.³⁶

Garaudy'e göre, zenginliğin bu kadar sert bir şekilde mahkûm edilmesi karşısında Mekke'li ve Medine'li mülk sahiplerinin endişe ve öfkelerini anlamak hiç de zor değil. Allah Kur'an'da, paranın siyasi bir hiyerarşi kuracağı her tür sosyal düzeni kökten reddeder. Bu nedenle zenginler Mekke'de de Medine'de de Hz. Muhammed'e hep düşman olmuşlardır.³⁷

4. İslâm'da Pazar anlayışı (Medine Pazarı)

Medine pazarı stratejik bir öneme sahip olan Beni Saide bölgesinde Hz. Peygamber tarafından kurulmuştur. Medine pazarının Hz. Peygamber tarafından kurulmasının İslâm iktisat tarihi açısından önemi büyüktür. Hz. Peygamber bu pazarı kurmakla Müslümanların, İslâmî kurallara göre işleyen bir ticaret hayatına sahip olmalarını sağlıyordu. Böylece de onları, ekonomik alanda üstün hale gelen Yahudilerin egemenliğinden koruyordu. Bu pazar sayesinde ticaret teşvik ediliyor ve insanlar ekonomik hayatın içinde aktif rol oynamaya başlıyordu. Medine pazarının işleyişini oluşturan iktisadî zihniyetin

³⁴ Al-i İmran, 3/130.

³⁵ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 126.

³⁶ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 127.

³⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 127.

rasyonelliğini bugün bile yakalamanın zorluğuna değinerek bu pazarın işleyiş tarzını belirleyen iki maddeden oluşan nizamnameye geçebiliriz. Medine pazarında uygulanan ilk kural: Pazar yerleri belli şahıslar tarafından parsellenmeyecek, yani herkesin kullanımına açık olacak. İkinci kural: Pazar vergisi alınmayacak. Bu iki kuralın gerekliliği pazara gösterilen rağbetten ve belli yerlerde çadırlar kurarak kökleşme, yer edinme çabalarından anlaşılır. Ancak bu yer kapma gayretleri rekabeti önleyici nitelikte olduğu için bizzat Hz. Peygamber tarafından engellenmiştir. Örneğin yasağa rağmen kurulan sabit çadırların yakıtıldığı söylenebilir.³⁸

Pazarın işleyişinde gerçekleşmesi mümkün olan faizli işlemler, karaborsacılık, spekülasyon gibi İslâm'ın uygun görmediği kazanç yolları ise rasyonel bir denetime tabi tutularak engellenmiştir. Bu denetimi yapan ilk kişi de yine İslâm Peygamberidir. Pazar içinde tekelleşmeyi, karaborsacılığı engellemekle görevli bir teşkilatın kurulduğu da bilinmektedir. Bu teşkilat Hisbe teşkilatıdır ve ilk muhtesip de Hz. Peygamberdir. Hz. Peygamberin kendi dışında Mekke ve Medine'deki pazarları denetlemek üzere üç erkek, ikisi kadın toplam 5 kişiyi görevlendirdiğini biliyoruz.³⁹

Yine ticari hayatın piyasa şartlarına uygun bir şekilde devam etmesini sağlayan, Hz. Peygamber'e bağlı olan bir muhtesipler birliğinin varlığından söz edilebilir. Bu teşkilatın görevlerine değinmek gerekirse: "Neces (alıcı olmadığı halde, alıcıymış gibi davranarak müşteri kızıştırma) ve aldatici reklam türü haksız reklam yollarının kapatılması suretiyle serbest rekabet şartlarının korunması, mevcudu bulunmayan ya da haram kılınmış malların üretimiyle alım satımının yasaklanması, düzenli fiyat ve kalite kontrolleri, ölçü-tartıların denetimi vs."⁴⁰ İslâm ekonomisinde müteşebbislerin serbestçe istedikleri şekilde pazarda hareket edemediklerini görüyoruz. Gerek fiyat kontrolleriyle gerek mal kalite kontrolleriyle toplumun çıkarlarını korumaya çalışan bir mekanizma görüyoruz.

Garaudy'e göre Batı'daki pazar, esas itibariyle (en azından liberalizm döneminde ideal olarak tasarlanan haliyle), bir toplumun ihtiyaçlarının belirlenip dile getirildiği daimi bir halk oylamasıdır. Oysa kapitalist sistemin, yani devletin tekelci kapitalizminin çöküş döneminde ürün sürüm zincirinin yönü değiştirilir ve en güçlü üreticiler kendi ürünlerini piyasaya sürmek için pazarlar oluştururlar. İslâm ekonomisi, en azından prensipte, bu kapitalist

³⁸ Cengiz Kallek, *Devlet ve Piyasa*, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, 120.

³⁹ Kallek, *Devlet ve Piyasa*, 121.

⁴⁰ Kallek, *Devlet ve Piyasa*, 122.

pazar anlayışının liberal şekliyle de tekelci biçimiyle de uyuşmaz. Pazar meşru kabul edilmişse de piyasa başlı başına bir gaye değildir. Pazarın amacı gerçek ihtiyaçları karşılamak olmalıdır.⁴¹

Dolayısıyla piyasa, gayeleri bakımından İslâm'ın kurallarına uygun olmalıdır. Bu ise gelirlerin adil bir dağılımını ve fiyatların gerçek maliyeti yansıtmamasını engelleyen tekellerin reddini gerektirir. Garaudy'e göre İslâm toplumunda önemli olan hedeflerdir. Pazarsa, bu hedeflere ulaşmak için sadece bir vasıta. Nitekim Kur'an, ne ticaretin, ne kazanma hırsının, namazdan ve zekâttan alıkoymadığı kimselerden (Nur, 24/37) bahseder.⁴²

İslâm Ekonomisi ile Diğer Ekonomik Sistemlerin Mukayesesi

1. Kapitalizm Sistemi ile Mukayesesi

Her türlü devlet müdahalesinin insan hürriyetine tecavüz sayıldığı, serbest rekabet ilkesinin geçerli olduğu liberalizm sisteminin uygulandığı XVIII. ve XIX. yüzyıllarda toplumların sosyal yapılarında meydana gelen olumsuz nitelikli büyük ve önemli değişiklikler ekonomi alanında yeni düşünce ve görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve liberalizm sistemi, XIX. yüzyıl sonlarında yerini kapitalizm ve sosyalizm gibi iki önemli sisteme bırakmıştır.⁴³ Garaudy'e göre kapitalizm ve sosyalizm liberalizmin sorunlarına çözüm üretmek yerine Batı ve Doğu bloğu ekseninde birbiriyle mücadeleye girerek sosyo-ekonomik alanda toplumlara bir şey katmamıştır. Aksine kutuplaşmış dünyada Sovyet Rusya'yı tehlike olarak gören Müslüman devletler Batı ve Amerika'ya yanaşarak kapitalizmi benimserken; Amerika'yı tehlike olarak gören ülkeler ise Sovyet Rusya güdümünde sosyalizmi benimsemeye gitmişlerdir.⁴⁴ Fakat ne kapitalizm ne de sosyalizm iktisadî hayata İslâmî açıdan yaklaşmamış. Aksine her iki sistem de benimsediği temel ilkelerle İslâm'ın benimsediği iktisat yapısına ters düşmüştür.

Esas prensibi "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" olan liberalizmin son bulmasının ardından yerini kapitalizm ve sosyalizm gibi ana sistemlerin almış olmasının en önemli nedeni sınaî üretimin manifaktür bir biçimden çıkması ve böylelikle sermayesiz üretimin ortadan kalkarak kâr unsurunun teşvik edici olmaktan çıkmasıdır. Yani üretim faaliyetinin, arz ve talep kanununa dolayısıyla arzın, talep ve kâr unsurlarına bağlı olmaksızın teknik sermayeye sahip olanlar tarafından yapılabilen bir nitelik kazanmış olmasıdır.

⁴¹ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 89.

⁴² Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 90.

⁴³ Erol Zeytinoğlu, *Ekonomik Sistemler*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985, 38.

⁴⁴ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 127.

Daha doğru bir deyimle kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmesidir. Üretimin böyle bir nitelik kazanması ise bir yandan küçük sanayicinin ortadan kalkarak işçi sınıfı haline gelmesine ve yeni keşfedilen makinelerin emri altına girmesine bir yandan da kâr hırsıyla hareket eden sermaye sahiplerinin yani patronların işçileri sömürmesine dolayısıyla sosyal adaletsizliğin dayanılması güç boyutlara ulaşmasına neden olmuştur.⁴⁵ İşte, kapitalizm, sosyal adaletsizliğe karşı bir tepki olarak doğmuş ve serbest rekabetin sermayeli üretim nedeniyle çalışmamasından kaynaklanan sakıncaları devlet müdahalesiyle gidermek ve her ferde, insan gibi yaşamak imkânını sağlamak amacıyla liberalizm sisteminin yerini almış bir ekonomik sistemdir.

Kapitalizm sisteminde ekonomik faaliyetler ilke olarak kazanç ve servet elde etmek amacını taşıyan kişilerin veya kişi birleşmelerinin oluşturduğu özel kesim tarafından yapılmaktadır. Başka bir deyiş ile kapitalizm sisteminde müteşebbis yani üretim yapmak amacıyla üretim faktörlerini birleştirenler kişisel çıkarlarını ve dolayısıyla kazanç elde etmek ve servet sahibi olmak isteyen kişi veya kişilerin oluşturduğu çeşitli biçimlerdedir. Her ne kadar kapitalizm sisteminde devletin de bazı alanlarda veya bazı amaçlarla ekonomik faaliyette bulunması söz konusu bir durum olsa da bu sistemin savunucularına göre devlet, hiçbir zaman özel nitelikteki müteşebbisler kadar başarılı bir müteşebbis değildir. Kapitalizm sistemini savunan ekonomistler, sistemin esasına ters düşmemekle beraber devletin mümkün olduğu kadar ekonomik faaliyetlerden uzak durmasını ve devletin ekonomik faaliyetlere olan müdahalesinin en alt bir düzeye inmesini istemektedirler. Zira bu ekonomistlere göre, devlet hiçbir zaman özel teşebbüs kadar başarılı bir müteşebbis olmadığı için devletin ekonomik faaliyetlerinin genişlemesi ve boyutlarının özel kesim aleyhine büyümesi halinde ekonominin başarılı olması imkânsızdır.⁴⁶ Garaudy'ye göre bu anlayış bireyi yani yatırım yapan müteşebbisi merkeze alarak büyüme odaklı bir ekonomimodeli çizer. Fakat ekonomik sistemlerin tek gayesi büyüme olmamalı. Bunu yaparken sosyal adaleti sağlamaya yönelik de yaklaşımları beraberinde sunmalı. Sosyal adaleti yani servetin topluma dengeli bir şekilde dağıtımını ise şirketler tek başına gerçekleştiremez. Şirketleri buna iten merkezi bir gücün (devlet) olması gerekir.⁴⁷

Kapitalizm sisteminde gerek üretim faktörlerinin gerekse üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları, ilke olarak, serbest rekabet rejiminin geçerli olduğu

⁴⁵ Zeytinoğlu, *Ekonomik Sistemler*, 39.

⁴⁶ Zeytinoğlu, *Ekonomik Sistemler*, 95.

⁴⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 121.

piyasaların etkisine bırakılmaktadır. Bu sistemi savunan ekonomistlere göre fiyatlar, kamu otoriteleri tarafından çıkartılan sunî ve iradî nitelikteki hukuki müeyyidelerle değil, piyasalarda arz ve talep kanununa göre oluşmalıdır. Çünkü kapitalizm sisteminin söz konusu olduğu toplumlarda müteşebbisleri sayısız üretim dallarından birine yönelten en önemli neden, fiyat kurumu olup serbest rekabet rejiminin geçerli olduğu bu sistemde müteşebbisler hem üretim faktörleri hem de üretilen mal ve hizmetler piyasalarında kendilerine en yüksek çıkarı sağlayan fiyatı oluşturmak zorunluğundadırlar.⁴⁸

Garaudy'e göre Batı'da pazar esas itibariyle, bir toplumun ihtiyaçlarının belirlenip dile getirildiği daimi bir halk oylamasıdır. Oysa kapitalist sistemin, yani devletin tekelci kapitalizminin çöküş döneminde ürün sürüm zincirinin yönü değiştirilir ve en güçlü üreticiler kendi ürünlerini piyasaya sürmek için pazarlar oluştururlar. İslâm ekonomisi, en azından prensipte, bu kapitalist pazar anlayışının liberal şekliyle de, tekelci biçimiyle de uyuzmaz. Garaudy'e göre pazar meşru kabul edilmişse de piyasa başlı başına bir gaye değildir. Dolayısıyla da piyasa, gayeleri ve vasıtaları bakımından belli bir hedefe yönelik bir yönetime bağlı, işleyişi de İslâm'ın kurallarına uygun olmalıdır. Bu ise fiyatların gerçek maliyeti yansıtmamasını engelleyen tekellerin reddini gerektirir.⁴⁹ Buradan da anlaşıldığı üzere İslâm iktisadı kapitalizmin aksine fiyatların belirlenmesinde bütün yetkinin müteşebbislere bırakılmasına ve fiyatlarda tekelleşmeye gidilmesine karşı çıkmaktadır.

İnsanları iradî tasarrufa yönelten önemli etken olan faiz ise kapitalizm sistemini savunan ekonomistlere göre tasarruf oluşumu yönünden büyük bir öneme sahip olup faiz oranının yüksek olması tasarruf arzusunun artırmakta, fertlerin tasarrufa yönelmeleri de yatırımların, dolayısıyla milli gelirin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Çünkü kapitalizm sisteminin söz konusu olduğu toplumlarda tasarruflar ya bizzat tasarruf sahipleri tarafından veya aracı kuruluşlar yoluyla müteşebbislere geçmekte ya da müteşebbisler de bunları yatırım amacıyla yatırım malları satın almak suretiyle harcamaktadırlar.⁵⁰ Garaudy'e göre riba (faiz) terimi sırf ekonomik değil, aynı zamanda ahlâkî bir terimdir. Çünkü tek mülk sahibi Allah ise ve insan sadece bu mülkün yöneticiyse, insanoğlu Allah'ın iradesini ve insanların öncelikli çıkarlarını bir tarafa bırakarak, Allah'ın mülkünü sırf kendi menfaati için kullanmak gibi bir haksızlığı işleyemez.⁵¹

⁴⁸ Zeytinoğlu, *Ekonomik Sistemler*, 101.

⁴⁹ Garaudy, *Geleceğimizde İslâm Var*, 89-90.

⁵⁰ Zeytinoğlu, *Ekonomik Sistemler*, 111.

⁵¹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 126.

Garaudy, kapitalizm sistemini İslâm açısından değerlendirmeye çalışırken ilk önce İslâm toplumunun kapitalizmle tanışması ve bu sistemden etkilenmesi üzerinde durmaktadır. Garaudy'e göre İslâm, liberalizme karşı ortaya çıkan kapitalizm sisteminden daha geç bir dönemde 16. yüzyıldan itibaren liberalizme karşı tavır aldı. O dönemde İslâm dünyası, Avrupa'nın sömürgeci yayılmacılığının saldırısına uğrar. Avrupa o sırada ilk sermaye birikimini gerçekleştirmek, sanayisi için hammadde bulmak ve yeni pazarlar açmak için, kendi dışındaki dünyanın insan ve madde kaynaklarını ele geçirmeye çalışır. Sömürü sistemi halini alan liberalizme karşı koyan Müslüman toplumlar liberalizme karşı ortaya çıkan kapitalizmle bütünleşmeye başladılar.⁵² Garaudy'e göre Fransızlar ve İngilizler başta olmak üzere Avrupalı sömürgeciler İslâm ümmetini zengin-fakir şeklinde parçalara ayırarak en zengin tabakalar arasında kendilerine işbirlikçiler buldular. Bu işbirlikçiler, sömürgecilerin ticaret yoluyla İslâm pazarına girmelerini, sanayilerini geliştirmelerini ve pazarlarını yaygınlaştırmalarını kolaylaştırarak zenginleşmelerini sağladılar. Modernleşme ile Batılılaşmanın sürekli olarak birbirine karıştırılması, imtiyazlı kesimleri Batı kapitalizminin hayat tarzıyla ve ekonomik sistemiyle bütünleşmeye sevk etmiştir.⁵³

Batı kapitalizminin etkilerine yoğun şekilde maruz kalan İslâm ülkelerindeki zengin ve imtiyazlı kesim, çocuklarını Amerikan "business schools/ticaret akademileri" veya Avrupa ülkelerinin "iktisadî bilimler" denilen fakültelerine gönderdiler. Orada onlara, matematik denklemleriyle dolu, aslında ise "ribanın" bütün çeşitleri üzerine kurulmuş, kapitalist Batı ekonomik sisteminin meşruluğunu savunan bir ideolojiyi benimseten bir iktisat bilimini öğrettiler. Bu fakültelerde okutulan iktisat kitaplarına göre, bir toplum sadece bir iş düzenidir. Yani bir çalışma kuruluşundan ibarettir. Bu toplumda insana sadece üretici, tüketici ve sırf şahsi çıkarı için iş yapan varlık gözüyle bakılır. Oysa böyle bir anlayış, Kur'an'ın toplum ve insan anlayışına taban tabana zıttır.⁵⁴

Kapitalizmin temel fikri şudur: Kişi kazandığı şeyin tek sahibidir. Onun kazançlarında kendisi dışında hiç kimsenin hakkı yoktur. Kişi kazandığı servetini dilediği şekilde harcayabildiği gibi saklayabilir de. Bu düşünce temelde Batı kapitalizminin ruhuna işlemiş olan bencillik düşüncesiyle başlar ve sonunda öyle bir noktaya ulaşır ki, toplumun ilerlemesi ve refahı için

⁵² Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 121.

⁵³ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 134

⁵⁴ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 135.

lüzumlu olan insanlık vasıflarını tümüyle yok eder.⁵⁵

İktisadî açıdan konuya bakacak olursak, bu anlayış servet dağılımında dengesizliğe, üretim araçlarının bencil sınıfın eline geçmesine, toplumda gelir uçurumunun artıp zengin fakir sınıfının net bir şekilde ortaya çıkmasına neden olur. Bencilliğin ruhlarına işlediği insanların ellerine geçen üretim araçları, toplum için değil sadece bu sınıf için çalışır. Böylelikle İslâm ekonomisinde çok önemli yer edinen servetin topluma dağılımı meselesi tamamıyla ortadan kalkmış olur.

Kapitalizm, toplumda karşılıklı yardımlaşma ve şefkat ruhunun silinmesine yol açar. Her fert sadece kendini düşünmeye başlar; dost ve yardımcı bu sistemde yoktur. Toplumda herkes hayatını idame ettirebilmek için diğerleriyle düşmanca bir rekabete girer. Bu sistemde zenginlik kaynaklarından mümkün merteye en fazlasına sahip olabilmek ve mevcut serveti sırf biraz daha çoğaltmak amacıyla kullanabilmek için elden geleni yapma çabası vardır. Bu mücadelede başarı gösteremeyen veya mücadeleye girecek güce sahip olmayanlar kendi hallerine bırakılırlar.⁵⁶

Garaudy'e göre pazarda rekabete ve ferdin çıkarının mutlak önceliğine dayanan bu uygulama, Hristiyanlığın bozulması sonucunu doğurdu. Yani, insanın bütün etkinliklerinin Allah'ın iradesine göre düzenlendiği bir sistemi çökertti. Bundan böyle eski puta tapan Yunanistan'daki gibi, insan her şeyin merkezi ve ölçüsü oldu. İnsanoğlu, Allah'ın mutlak kudretini firavunvari ele geçirme iddiası taşımaya başladı. Garaudy'e göre Descartes insana şu hedefi göstermektedir: "Tabiatın hâkimi ve sahibi olmak." Başka örnekler verecek olursak: Machiavel, milleti faaliyetimizin bizatihi gayesi yaparak zafere ulaşmada her şeyi mubah sayar. Hobbes, "İnsan insanın kurdudur." diyerek İslâm'daki ümmet olma ve birlik olma anlayışına ters bir düşünce ortaya koymuştur.⁵⁷ İnsanın hakimiyetini ön plana çıkarıp Allah'ın hakimiyetini reddeden, insanlar arasındaki birlik yerine benciliği ön plana çıkaran bu sistem, sadece fert olarak insanın arzularını, hırslarını, zevklerini ve büyüme tutkularını önemser. İnsanî değerleri yok sayarak bireysel çıkarlar için her şeyi mubah sayar.⁵⁸ Tüm bu meseleler etrafında konuya bakacak olursak İslâm kapitalist sistemle taban tabana zıttır.

⁵⁵ Ebu'l-A'la Mevdudi, *Gelin Müslüman Olalım*, (Çev.: Sadık Durmuşoğlu), Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015, 36.

⁵⁶ Mevdudi, *Gelin Müslüman Olalım*, 37.

⁵⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 135.

⁵⁸ Roger Garaudy, *İnsanlığın Medeniyet Destanı*, (çev.: Cemal Aydın), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2015, 179-183.

2. Sosyalizm Sistemi ile Mukayesesi

Kapitalizm sisteminin doğuş nedenleri açıklanırken belirtildiği gibi, liberalizm sisteminin geçerli olduğu yıllarda sosyal değişimin ortaya koyduğu sonuçlar hiç de olumlu olmamış. Liberalizmin uygulandığı ve varlığının savunulduğu yıllarda, özellikle teknik alanda meydana gelen çok önemli gelişmeler sonunda üretimin yapısı tamamıyla değişmiş, o zamana kadar el sanayisi olarak bilinen küçük sanayi, sermayenin egemen olduğu büyük sanayi haline gelmiş, üretim çeşitlenerek büyük boyutlara ulaşmış, üretim maliyeti düşmüş, uluslararası ticaret faaliyetleri yoğunlaşmış ve kâr hırsıyla hareket eden fabrika sahibi kapitalist sınıf, zenginleşerek refaha kavuşmuştur. Ancak, sistemin geçerli olduğu bu yıllarda ekonomi alanında sağlanan bu çok önemli gelişmelere karşın sistemin temel faktörünü oluşturan ve sisteme dinamizm getiren kâr unsuru ve kapitalist patronların yalnızca kâr hırsıyla hareket etmeleri, işçilerin sömürülmelerine, sosyal adaletsizliğin hızla ve büyük ölçüde artmasına ve üretim fazlalığından veya tüketim yetersizliğinden ileri gelen önemli buhranların olmasına ve nihayet işsizlik ile sefaletin yapısal ve sürekli bir biçim olmasına neden olmuştur.⁵⁹

Garaudy'e göre kapitalizme bir tepki olarak ortaya çıkan ve özellikle işçi sınıfının bir hak arayışı sonucunda sivrilen sosyalizm sistemi ekonomik hayatta çözümler üreterek öncelikle sosyal adaleti sağlamayı hedef edinmiştir. Özellikle Karl Marks görüşleri etrafında şekillenen sosyalizm sisteminde toplum içinde sosyal adaleti sağlamanın yanı sıra dünya genelinde sömürgeciliğin de bitirilmesi üzerinde durulmuştur.⁶⁰

Sosyalizm sisteminde özel mülkiyet kalkmakta ve yerine kolektif mülkiyet ikame edilmekte, yani üretim ve mübadele araçları topluma mal edilerek sınıfsız toplum amaçlanmaktadır.⁶¹ Bu oluşun doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olarak da sosyalizm sisteminde; rekabet, kişisel çıkar, özel müteşebbis ve kredi gibi unsurlar fonksiyonlarını kaybetmekte, fiyat, para ve ticaret mekanizmasının geçerli olduğu bir serbest piyasa ekonomisinin yerine suni ve iradi bir biçimde düzenlenen bir tanzim sistemi söz konusu olmakta, kişisel teşebbüsün yerini ise devlet teşebbüsü almaktadır. Bu nedenledir ki sosyalizm sisteminde devletin ekonomik hayata müdahalesi tamamıyla ortadan kalkmakta ve devlet, ekonomik faaliyetleri bizzat yerine getirerek hangi malın, nasıl, nerede, niçin ve ne kadar üretileceğini ve üretilen mallarının kimler

⁵⁹ Zeytinoğlu, 135.

⁶⁰ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 142.

⁶¹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 141.

arasında hangi biçimde ve hangi ölçüde bölüşüleceğini saptayıp düzenlemektedir.⁶²

Garaudy'e göre sosyalizm; sosyal adalet ve gelirin dengeli dağılımı konularında önemli adımlar atmıştır. Müteşebbisler yerine devlete önemli görevler yüklemiştir. Fakat bu doğrultuda mülkün mutlak sahibinin devlet olduğu yanılıgına düşerek İslâm iktisadıyla en temel konuda çelişmiştir.⁶³

Garaudy, sosyalizm sistemini İslâm açısından değerlendirmeye çalışırken ilk önce İslâm toplumunun sosyalizmle tanışması ve bu sistemden etkilenmesi üzerinde durmaktadır. Garaudy'e göre İslâm, 20. yüzyılda ve özellikle de İkinci Dünya Savaşından sonra Batı sosyalizmiyle karşılaştı. Kapitalist sistemle bütünleşmiş olan Müslüman ülkeler, diğer bütün kapitalist rejimlerde olduğu gibi sosyalizmi kendileri için bir tehdit olarak görüyorlardı. Birtakım İslâm ülkeleri ise, sosyalizme Amerikan emperyalizmine karşı bir müttefik ve kendi içlerindeki eşitsizliği azaltacak bir ümit olarak görüyorlardı.⁶⁴

Garaudy, İslâm dünyasında marksizim ve komünizme yapılan tenkitlerin, Batı dünyasının imtiyazlı sınıfları tarafından bir asırdır geliştirilen tenkitlerin tekrarı gibi olduğunu söyler. Ona göre bu tenkitler, büyük ülkelerin yöneticilerinin ve varlıklı sınıflarının kendi imtiyazlarını korumak adına ortaya attıkları ve zorla kabul ettirdikleri tenkitlerdir.⁶⁵ Bu tenkitleri Garaudy üç başlık altında inceler:

a. Allahsızlık: Garaudy, Batı'nın ve İslâm aleminin Marks'ın "Din halkın afyonudur." sözünü sürekli bir korkuluk gibi kullanıp durduğunu söyler. Marks bu sözünü 1884'te yazmıştı. O sıralar Avrupa'da Katolik kiliseleri ile her milletin hükümdarları sömürü ve baskıya boyun eğmeyen halkların her türlü özgürlük isteklerine ve eylemlerine karşı aralarında "Kutsal ittifak" kurmuşlardı. Bu ittifak, sosyal adaletsizliklere başkaldıran halka "boyun eğmeyi" vaaz ederek dini, ideolojiyi önleyici bir araç olarak kullanıyorlardı. Bu sebepten dolayı Garaudy, Marks'ın 19. yüzyılın ortalarında Katolik dinini bu şekilde tenkit etmesini tamamıyla doğru bulur. Marks, Katolik kilisesine bu tenkidi yöneltmeden önce meseleye daha geniş bir perspektiften bakarak, dini insanoğlunun hem çaresizlik ifadesi hem de bu çaresizliğe bir protesto olarak tanımlar. Eğer din protesto ise, demek ki o her zaman ve her yerde bir "afyon"

⁶² Zeytinoğlu, *Ekonomik Sistemler*, 155.

⁶³ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 146.

⁶⁴ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 122.

⁶⁵ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 139.

değildir. Aksine din, aşağılananlar ve onurları kırılanların isyanının bir mayası da olabilir.⁶⁶

b. Materyalizm: Garaudy'e göre Marks, metafizik materyalizmi tenkit ederken sadece "tarihi materyalizmden" söz eder. Kapitalist toplumda, ekonominin tarihin motoru olduğunu müşahede eder. Marks, kapitalist toplumu materyalist ve Allahsız olarak nitelendirerek kölelik, derebeylik ve kapitalizm gibi bütün sınıflı rejimlerde, bunun hep böyle olageldiğini gösterir. Marks'ın "tarihi materyalizmi" Descartes'in düalizmine karşı bir polemiktir. Onlar, dünyayı sadece ideaların yönettiğini iddia ederek tarihi çarpıtıyorlar ve madde ile ruhu birbirinden kesin olarak ayırıyorlar. Bu idealist tarih anlayışına karşı Marks, organik bir tarih anlayışı ileri sürer. Bu anlayışta ruhla beden, madde ile madde dışı, fikir mücadeleleri ile menfaat kapışmaları birbirinden ayrılamaz.⁶⁷

c. Sınıf Mücadelesi: Garaudy'e göre sınıf mücadelesi Marks için ulaşılması gereken bir hedef değildir. Marks, sınıf mücadelesini sürdürmeyi değil, "sınıfsız toplumu" gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.⁶⁸

Garaudy, Batılı zenginlerin imtiyazlarını tehdit eden bu sisteme karşı ortaya attıkları bu tür tenkitlerin İslâmî tenkitmiş gibi gösterilmesine karşı çıkarak İslâm dünyasının Batılı tenkitleri tekrar edip durmaması gerektiğini belirtir. Bu tenkiti yapanlar Marks'ın düşüncesinde canlı olanla ölmüş olanı ayırt edemeyenlerdir.⁶⁹ Garaudy bu konuda şu iki örneği verir:

Marks, sermayenin ilk birikimi üzerindeki araştırmalarında sömürgeciliğin sermayenin büyümesi için neden gerekli olduğunu göstermiştir. Onun bu tespiti bugün bizim Batı kapitalizminin büyüme sisteminin neden evrenselleştirilemez olduğunu anlamamıza imkân verir. Çünkü böyle bir büyüme sistemi dünyanın beşte biri tarafından dünyanın beşte dördünün sömürülmesi anlamına gelmektedir.⁷⁰

Marks, paranın çalışmadan artmasını sağlayan mekanizmaları yani "riba"yı analiz ederek bunun sömürüsü üzerinde de durur. Fakat İslâm ülkelerinin çoğu kapitalist sistemle bütünleşme sonucunda bu meselelere tam anlamıyla bakamamışlar. Sadece kapitalizmin sosyalizm üzerindeki

⁶⁶ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 140.

⁶⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 141.

⁶⁸ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 141.

⁶⁹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 142.

⁷⁰ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 143.

eleştirilerini tekrar etmekle yetinmişler.⁷¹

Garaudy, sosyalizm aleyhtarlığının ve marksizme karşı körü körüne lanetler yağdırmanın, gerçek anlamda İslâmî bir yanı olmadığını söyleyerek bunların sadece, kapitalist sistemi benimseyenler tarafından söylendiğini ve onun ideolojisini paylaştıklarını gösterir. Aynı şekilde İslâm'ın sosyalizmle bir tutulması da yanlıştır. Bu da genellikle, baştan savma bir şekilde, marksizme bir İslâm kisvesi giydirildiğini ve Amerika Birleşik Devletleri'yle kapitalist Batı'nın etkisine direnmek için, Sovyetler Birliği nezdinde bir müttefik arama yolunun seçildiğini gösterir.

SONUÇ

Çalışmamızda gördük ki Garaudy düşüncesinde İslâm, iktisadî hayata dair bazı ilkeler koymakla birlikte sabit olan belirli bir ekonomik model önermez; hayatın her alanında yaptığı gibi iktisadî faaliyetlerde de ahlâkîliği ve toplumsal yararı amaçlar. Burada iktisadî faaliyet, tevhidî dünya görüşü çerçevesinde doğrudan ahlâkî yapıyla irtibatlandırılır. Böylelikle toplumsal barış ve bütünlük korunmaya çalışılır. Çünkü ahlâkî kurallardan yoksun iktisadî faaliyetlerin, toplumu yıkıcı ve insanlar arasında güveni zedeleyici bir işlevi vardır. Diğer taraftan, iktisadî faaliyetlerin ahlâkîliği aynı zamanda rızık ve kazancın helâl yollardan olmasını gerekli kılar. Helâl rızık elde etmek ve topluma faydalı olmak maksadıyla iktisadî faaliyette bulunma dinî bir yükümlülüktür. İslâm'da öngörülen iktisadî faaliyetler, kapitalistik ruhun aksine, bir amaç olarak değil, kişinin Allah'ın rızasına ulaşmasını ve dinî hayatının olgunlaşmasını sağlayan bir araç olarak görülür. İslâm çalışma hayatında itidali; bireyi ifrat ve tefritten uzak, "orta, ılımlı ve düzenli" bir yolu tutmaya ve işini/mesleğini nitelikli ve "ihسان" mertebesinde yapmaya teşvik eder.⁷²

Müslüman insan, homo-economicustan yani iktisadî insandan farklı olarak sadece bireysel çıkarları için fayda maksimizasyonu peşinde koşan, yalnızca "üretici ve tüketici fonksiyonuna" indirgenmiş bir kimse değildir. Onun kazancında, mal ve servetinde yoksul ve mahrumun da hakkı vardır. Üretim ve tüketim faaliyetlerinde sadece kendi çıkarlarını değil, toplumun çıkarlarını da dikkate almak durumundadır. Mal ve servetini bencil arzuları için bir araç olarak kullananlar ya da onunla gururlanıp övünenler ise şiddetle kınanırlar. İslâm iktisadı, belli bir zümrenin veya sınıfın menfaatini önceleyen bir ideolojiye dayanılarak geliştirilmiş bir iktisadî yaklaşım değildir. İnsan

⁷¹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 143.

⁷² Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 142.

fitratına uygun doğal ve ilmî bir iktisadî düzendir. İktisat biliminin esaslarına göre üretim faktör sahiplerinin kendi özgür irade ve rızalarına dayalı olarak anlaşmalarla oluşmuş bir iktisadî yapıyı öngörmektedir. İslâm iktisadı, tekelleşmenin olmadığı hukukun üstün olduğu bir serbest ekonomi düzenidir.

Çalışmamızda ortaya koyulduğu gibi Garaudy'e göre kapitalizmin en son hedef olarak gördüğü tüketim, İslâm açısından, ilâhî bir hedefe ulaşmanın sadece bir vasıtasıdır. Bu ilâhî hedef ise, insan hayatı için, insanın Allah'ın "halifesi" rolünü tam manasıyla oynamasına imkân verecek en elverişli şartları hazırlamak ve Allah tarafından kendisine bahşedilen bütün yeteneklerini rahatça göstermesine fırsat vermektir. Allah'ın kendisinden beklediklerini en iyi şekilde karşılayabilmesi için insana azami zaman ve enerjiyi temin etmektir.⁷³

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Garaudy, Amerikan tipi kapitalizmle Sovyet tipi sosyalizmi çifte iflas olarak görmektedir. Sebep olarak ise temelde şunları göstermektedir: İlk olarak büyümenin meyvelerinin dağılımı farklı olsa da büyüme konusunda iki sistem de aynı miktar anlayışına sahiptir. İkincisi, iki sistem de ilâhî boyutu göz ardı etmektedir. Her ikisi için de insan, gerek kapitalizmdeki birey veya bireysel çıkarlar söz konusu olsun, gerekse Sovyet tipi sosyalizmdeki parti veya devlet söz konusu olsun, insan her şeyin merkezi ve ölçüsüdür. İnsanın bu kendine yeter oluşu, Allah'ın yüceliğinin zıttıdır ve Allah'ı yok saymaktır. İlâhî boyut göz ardı edildiğinde, yani sosyal ilişkilerin düzenleyicisi olarak geriye fertlerin ve grupların rekabet eden ve çarpışan çıkarlarından başka bir şey kalmadığında, şiddet gerçek kanun haline gelir. Gayri insanî bir tarihin bu iki farklı yapısı dışında, yani bu iki çıkmazın dışında, yalnızca İslâm'ın Kur'anî vahyi, güler yüzlü bir geleceğe, yani ilâhî bir geleceğe doğru yol bulmamıza imkân verebilir.⁷⁴

⁷³ Garaudy, İslam ve İnsanlığın Geleceği, 153.

⁷⁴ Garaudy, İslam ve İnsanlığın Geleceği, 146.

KAYNAKÇA

- Bilgili, Yüksel. *Mikro İktisat*. İstanbul: 4t Yayınevi, 2017.
- Cebeci, İsmail. "İslâm İktisat Felsefesi ve Teorisi Literatürü: Eleştirel Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 13, sy. 25-26, 2015.
- Ersoy, Arif. "İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fitri İktisat ve İktisadi Yapısı". *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2015/1.
- Garaudy, Roger. *Geleceğimizde İslam Var*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Garaudy, Roger. *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. Çev. Cemal Aydın. İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- Garaudy, Roger. *İslam Dünyasının Yükseliş ve Çöküşleri*. Çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Garaudy, Roger. *İnsanlığın Medeniyet Destanı*. Çev. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2015.
- İbn Haldun, *Mukaddime*. çev. Zakir Kadirî Ugan, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997. I. Cilt.
- Kallek, Cengiz. *Devlet ve Piyasa*. İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 1992.
- Kallek, Cengiz. *İslam İktisat Düşüncesi Tarihi, Harâc ve Emval Kitapları*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2004.
- Kalyoncu, Kahraman ve Tuncer, Hatice. "Din-İktisat İlişkisi: Riba, Rehin ve Ekonomik İşlem Kavramları Üzerine Bir Deneme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 6, sy. 6, 2017.
- Karagöz, İsmail. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Mevdudi, Ebu'l-A'la. *Gelin Müslüman Olalım*, çev. Sadık Durmuşoğlu. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- Ülgener, Sabri Fehmi. *Zihniyet ve Din, İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı*. İstanbul: Derin Yayınları, 2006.
- Wessels, Walter J. *İktisat*. Çev. Ünal Çağlar. İstanbul: Alfa Kitapevi, 2002.
- Zeytinoğlu, Erol. *Ekonomik Sistemler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1985.